

מכורים לסבל

שכונה, בלי לבדוק חלופות - אינו רק עצלן. הוא שרוי בדפוס מוכר שמספק יציבות רגשית מסוימת: הכעס עצמו, החזרת והצפוי, נהפך לחלק מהשגרה. התלונה היא פורקן, לא קריאה לפעולה. הישראלים יודעים שהממשלה אינה פועלת ברצינות נגד יוקר המחיה, שהריכוזיות הכלכלית מקובעת, שהרגולציה סורסה. הם כועסים ואו בוחרים שוב באותם פר-צופים, ומאשימים "את המערכת" מבלי לחוש אחריות אישית לשינוי.

הרעיונות על הגירה, ההצטיינות בדרכונים ורים והשי-חות על מקומות מפלט בעולם לא גרמו לכמויות גדולות של ישראלים לעזוב את הארץ. לצד הפנטזיות על החיים במקום זול יותר ולבטח בלתי מופגז, הישראלים מדברים על האנ-טישמיות המסוכנת ושנאת ישראלים בעולם. עקרון העונג אומר לברוח מפה שכן אין מקום יותר מסוכן לישראלים יותר מאשר בישראל. ההיצמדות לבית הישראלי, משיקולי ביטחון, היא אולי הדוגמה הקלינית הברורה ביותר לפרדור-קס שפרויד זיהה. על פניו, ההיגיון אמור להניע מיליונים לעזוב סביבה כואבת ולבחור בחלופה נעימה יותר. אבל הרוב נשארים. אין כאן רק שאלת שורשים, משפחה, או ספק לג-בי היכולת להסתגל. גם במקרה הזה יש העדפה של חוויה שלילית מוכרת תוך ציפיה ילדותית, בלתי מנוהלת לשינוי.

פרויד לא היה אופטימיסט, ו"מעבר לעקרון העונג" אינו מאמר מעודד. אבל ההכרה בדחף המוות שגורם לנו לדבוק באופן כפייתי בסבל מוכר, לשחזור - היא תנאי ראשון לכל תרומה לשינוי. "משימת חיי האושר שעיקרון העונג כופה עלינו איננה בת מימוש" הוא כתב ב"תרבות בלא נחת" והוסיף: "ועם זאת איננו רשאים - לא איננו יכולים - להר-פות ממאמצינו להתקרב בדרך זו או אחרת להגשמתה".

מנהיגים הרסניים נשארים בשלטון, יוקר המחיה אינו יורד, ואנשים לא ממהרים לעבור לגור היכן שיש להם סיכוי להיות בטוחים יותר ומאושרים יותר. זו הפסיכולוגיה הקול-קטיבית של חברה המצויה בסבל. ועדיין הרשות נתונה. כך אנו מלמדים את נפגעי הטראומה לדורותיהם. החיפוש אחר סוף אחר לסיפור תוך כדי צלילה אל המוות הוא אנשוי. אבל אלו לא חייבים להיות הכוחות המנהלים. החלופה היא מא-מץ אינסופי, סיופי לשמור על שפיות, על כיוון. העונג הוא כוח שניתן לחפש אותו, להגדילו בהדרגה ובעיקר לא לזלזל בו. אין לראות בסבל ובקורבנות רגשות יותר "אמיתיים" והכרחיים, גם אם זה משרת את המנהיגות. מנהיגות שמעור-דת או משמרת את סבל האזרחים, יודעת לפעול על פי עי-קרון העונג, לטובת עצמה ולמען מקורביה.

ב-1920 קצת יותר משנתיים אחרי סיום מלחמת העולם הראשונה בה נהרגו למעלה מ-16 מיליון בני אדם פרסם זיג-מונד פרויד את אחת המסות הידועות שלו: "מעבר לעקרון העונג". השאיפה האנושית לנהות אחר עונג לא הסבירה את התופעה המעוגנת כיום בהבנה שלנו את התסמונת הפוסט-טראומטית: חיילים ששרדו את האימה חזרו אליה שוב ושוב בסיוטי לילה, בפרצי זיכרון ובשיחזור רגשי של חוויות קשות. מנגנון נפשי המכוון לעונג לא היה אמור לכלול את הסבל המתמשך הזה. פרויד הציע במסה הזו שני רעיונות פורצי דרך. האחד: לבני אדם יש נטיה לחזרה כפייתית לתוך מחוות של כאב וסבל. השני, המניע את הראשון: דחף המ-ות - כוח שאינו שואף לעונג אלא פועל מעבר לו, לחזרה, לשחזור, ובסופו של דבר - לניווט ולאינ.

עשר שנים מאוחר יותר פרויד, בספרו "תרבות בלא נחת", הניח את היסודות להבנת דחף המוות של אוכלוסיות גדולות, עמים וחברות. הסוגיה של היכולת של מנהיגים המ-צליחים לגייס עמים שלמים למלחמה, לקראת הרס שאין בו היגיון מוסכרת באמצעות התפיסה של כפייתיות החזרה וד-חף המוות: העם מובל למלחמה לא מתוך כניעה פסיבית, אלא מתוך העברה פסיכולוגית עמוקה, שבה המנהיג הופך לגורם המוביל את העם ופרטיו לשחזור אסונות, הרס ומוות. ולכן, ממש כמו הלוחם שחוזר לסיוטיו, הציבור חוזר אל מנהיגים שכבר הוכיחו את עצמם כהרסניים, לא למרות הכאב שגרמו אלא, בשל ההיכרות עם הסבל שהם מייצרים. תלי תילים של מילים נאמרו ונכתבו על הנכונות של הישראלים לבחור במנהיגות שתשמר מצב של מלחמה על פני בחירה או לפחות בחינה של הסדרים מדיניים או תפיסת עתיד אחרת שתשרת את עיקרון העונג. קיומם של אויבים חיצוניים, אמיתיים, מקשה גם על הספקנים ושואפי העונג להתייחס למצב הלוחמה כאל תולדה של קונפליקט פסיכר-לוגי, קולקטיבי בלתי פתור, במיוחד אחרי טבח 7 באוקטובר אבל הישראלי פועל מעבר ל"עקרון העונג" לא רק בענייני חיים ומוות אלא גם בכל מה שקשור לחיי היום יום.

ראו לדוגמה את יוקר המחיה בישראל. 15 שנים ויותר לאחר מחאות הקוטג' והאוהלים, עשור ויותר של ידיעה שמשפחה ממוצעת משלמת על מוצרי יסוד פי שניים ממה שמשלמים שכניה האירופאים - ועדיין, המבנים הכלכליים שמייצרים את היוקר הזה נותרו כמעט ללא שינוי. נכון, האזרחים מותשים ממלחמות ומחאות. אנשים עסוקים, מפר-צלים, חסרי כוח ארגוני. אבל הפסיכולוגיה תברר: האם יש בנו גם משהו שמסתגל לכאב, שנוח לו בו, שיועד לייצר נח-מה בתוך המצב הנתון עצמו, ולכן אינו מגייס את הכוח הנד-רש לשנות אותו? האדם שמתלונן מדי יום על המחיר שמשלם בסופו, אבל ממשיך לקנות באותה רשת, באותה

15 שנים
ויותר לאחר
מחאות הקוטג'
והאוהלים,
ועדיין, המבנים
הכלכליים
שמייצרים את
יוקר המחיה
נותרו כמעט
ללא שינוי. האם
יש בנו גם משהו
שמסתגל לכאב,
שנוח לו בו?

ד"ר איתי שילוני הוא מייסד ומנכ"ל S2R, חברה לייעוץ ארגוני אסטרטגי ומרצה נעמית בביה"ס אריסטו למינהל עסקים באוניברסיטת רייכמן

page

363